

AKGÜNDÜZ, Ahmed (2014). "Bedüzzaman ve Günümüz Problemleri Hakkındaki Tavsiyeleri". *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.569-584 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Ahmed AKGÜNDÜZ\*

## BEDÜZZAMAN VE GÜNÜMÜZ PROBLEMLERİ HAKKINDAKİ TAVSİYELERİ

**1** 878 yılında Bitlis'in Hizan kazâsının Nurs Köyünde dünyaya gelen, 22 Mart 1960 tarihinde Urfa'da dar-ı bekâya intikal eden Bedüzzaman gibi 80 kusur sene dolu bir hayat yaşamış bir dahi ve müceddid hakkında, bu kısa yazı içerisinde doyurucu bir şeyler söylememizi bizden beklememelisiniz. Ancak "**bir şey tamamen elde edilemese de, tamamıyla da terkedilmemeli**" kâidesince, denizden bir katre mesâbesinde, ba'zı hakikatleri burada ifade etmek istiyorum. Söyleyeceklerimizi ana başlıklarıyla özetleyeceğiz:

### **Bizim Üç Düşmanımız Var; Cehâlet, İhtilâf ve Fakirlik**

"Bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı; san'at, marifet, ittifak silâhıyla cihad edeceğiz. Ve bizi bir cihette teyakkuza ve terakkiye sevkeden hakikî kardeşlerimiz Türklerle ve komşularımızla dost olup el ele vereceğiz. Zira husumette fenalık var, husumete vaktimiz yoktur. Hükûmetin işine karışmayacağız. Zira hikmet-i hükûmeti bilmiyoruz." <sup>358</sup>

"Gayet kıymetli üç cevherimiz var: İslamiyet, namus, gayret diliyle muhafazasını bizden istiyorlar.

**Birincisi:** İslâmiyet ki, milyonlarla şehidlerin kan bahasıdır.

**İkincisi:** İnsaniyet ki, insanı umum âleme sultan eden odur.

**Üçüncüsü:** Milliyetimiz ki, o eserlerle yaşayan dahî seleflerimizle bir birlik bağımızdır. Şimdi bize üç elmas kılıç lâzımdır.

\* Prof.Dr. The Islamic University of Rotterdam.

<sup>358</sup> *Tarihçe-i Hayat*, sh. 64; *Bedüzzaman'a zurefadan biri bir gün, irfaniyle mütenasib bir esvab giymesi lüzumundan bahseder. Müşarîmileyh de: "Siz, Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz, hem onun gönderdiği kalpakları giyiyorsunuz. Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıyorum, onun için yalnız memleketimin maddî ve manevî mamulâtını giyiyorum"* buyurmuştur.

Tâ ki, üç cevherimizi muhâfaza ve üç düşmanımızı da mahvetsin.

**Birincisi:** İttihâd-ı millî...

**İkincisi:** Çalışma ve gayret.

**Üçüncüsü:** Muhabbet-i millîdir. Altıyüz seneden beri tevhidin bayrağını umum âleme karşı yükselten bizim şanlı Türk pederlerimize kuvvet ve cesâretimizi peşkeş ve hediye edelim. Ona bedel; onların akıl ve mârifetinden istifade edeceğiz. Ve asaletimizi de göstereceğiz.

**Elhasıl:** Türkler, bizim aklımız... Biz de onların kuvveti... Hep birlikte bir iyi insan oluruz. Kendi başımıza hareket etmeyeceğiz. Bu azmimizle başka milletlere ders-i ibret vereceğiz. İyi evlad böyle olur.”<sup>359</sup>

### **Milliyetimiz Bir Vücuttur; Ruhü İslamiyet, Aklı Kur'an ve İmandır**

Bedüzzaman'a göre, bir cemiyeti teşkil eden fertlerin ruhunun ve cisminin bağlandığı ve bütün hareketlerini kendisine bağladıkları yol yani millet, sadece ırkçılık demek olan unsuriyet fikrine dayanamaz. Ona göre biraz sonra izah edeceğimiz menfî milliyetçilerin ve unsuriyetperverlerin reislerinden olan ve dine karşı lakayt kalan Ziya Gökalp bile, mecbur olmuş ve şöyle demiştir: “*Dil, din bir ise millet birdir.*” Kendisi ise bu meseleyi şöyle bağlıyor: “*Madem öyledir. Hakikî unsuriyete değil, belki dil, din, vatan münasebâtına bakılacak. Eğer üçü bir ise, zaten kuvvetli bir millet; eğer biri noksan olursa, tekrar milliyet dairesine dahildir.*”<sup>360</sup>

Bedüzzaman'a göre Kur'an'da milliyet fikrinin temelini teşkil eden Hucurât Sûresinin “*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; sonra da, birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık.*”<sup>361</sup> mealindeki âyetinin manası şöyledir: “*Sizi taife taife, millet millet, kabile kabile yaratmışım, tâ birbirinizi tanımalısınız ve birbirinizdeki sosyal hayat ait münasebetlerinizi bilersiniz, birbirinize karşılıklı yardım edersiniz. Yoksa, sizi kabile kabile yaptım ki, yekdiğerinize karşı inkârla yabanî bakasınız, husumet ve düşmanlık edersiniz değildir.*” Âyeti izah için Bedüzzaman'ın verdiği şu misâl, milliyet fikri ile alakalı da açık

<sup>359</sup> Abdülkadir Badıllı, *Âsâr-ı Bedî'iyye*, sh. 435-454; *El Yazma Nutuk*, İstanbul, 1323/1907, sh. 17-21..

<sup>360</sup> Bedüzzaman, *Mektûbât*, İstanbul 1993, sh. 312

<sup>361</sup> *Kur'an*, Hucurat Sûresi, 49:1313. Âyeti.

fikirlerini ortaya koymaktadır:

*Şu âyet-i kerimenin işâret ettiği teârîf ve teâvün düsturunun beyanı için deriz ki:*

*Nasıl ki bir ordu firkalara, firkalar alaylara, alaylar taburlara, bölüklere, tâ takımlara kadar tefrik edilir. Tâ ki, her neferin muhtelif ve münasebâtı ve o münasebâta göre vazifeleri tanınsın, bilinsin, tâ, o ordunun efradları, düstur-u teâvün altında hakikî bir vazife-i umumiye görsün ve hayat-ı içtimaiyeleri a'dânın hücumundan masun kalsın. Yoksa, tefrik ve inkısam, bir bölük bir bölüğe karşı rekabet etsin, bir tabur bir tabura karşı muhasamet etsin, bir fırka bir firkanın aksine hareket etsin değildir.*

*Aynen öyle de, heyet-i içtimaiye-i İslâmiye büyük bir ordudur; kabâil ve tavâife inkısam edilmiş. Fakat bin bir bir birler adedince cihet-i vahdetleri var: Hâlıkları bir, Rezzakları bir, Peygamberleri bir, kableleri bir, kitapları bir, vatanları bir-bir, bir, bir, binler kadar bir, bir...*

*İşte bu kadar bir birler uhuvveti, muhabbeti ve vahdeti iktiza ediyorlar. Demek, kabâil ve tavâife inkısam, şu âyetin ilân ettiği gibi, teârîf içindir, teâvün içindir; tenâkür için değil, tehâsum için değildir.<sup>362</sup>*

Kur'an'daki milliyet fikri ile alakalı görüşünü bu şekilde açıklayan Bedüzzaman , milliyet fikrinin şu aşırda çok ileri gittiğini, özellikle dıssız Avrupa zalimlerinin, menfî milliyetçiliği İslâmlar içinde menfî bir surette uyandırdıklarını, ve böylece Müslümanları parçalayıp onları yutmak istediklerini ifâde etmektedir. Yine Bedüzzaman'a göre, fikr-i milliyette bir nefsanî zevk var, gafletkârâne bir lezzet var, uğursuz bir kuvvet var. Onun için, şu zamanda sosyal hayat ile meşgul olanlara “*Milliyet fikrini bırakınız*” denilmez.

Bedüzzaman'a göre milliyet fikri iki kısımdır:

Birinci kısmı menfî milliyettir ki, menfidir, uğursuzdur, zararlıdır. Başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine düşmanlıkla devam eder, uyanık davranır. Şu ise, düşmanlığa, kargAsâya ve keşmekeşe sebeptir. Menfî milliyet diye ifade edebileceğimiz bu fikre, ırkçılık, Kur'an'ın tabiriyle hamiyet-i câhiliye, unsuriyet ve kavmiyet de denmektedir. Bu menfî milliyette, vatanperverlik de ve her türlü hareket de unsuriyet üzerine binâ edilmektedir<sup>363</sup>. Bedüzzaman Hazretleri, bu fikri takib edenlere menfî milliyetçiler ve

<sup>362</sup> Mektûbât, sh. 250-251.

<sup>363</sup> Mektûbât, sh. 308 vd.

unsuriyetperverler adını vermektedir<sup>364</sup>.

Bedüzzaman'a göre milliyet fikrinin **ikinci kısmı müsbet milliyettir**. Müsbet milliyeti ifade etmek üzere Bedüzzaman, müsbet ve mukaddes İslâmiyet milliyeti, millet-i İslâmiye ve benzeri tabirleri kullanmakta ve şöyle tarif etmektedir: İslâmiyet Milliyeti ifadesi şu şekilde formüle edilebilir: Milliyetimiz bir vücuddur; aklı İslâmiyet, ruhu Kur'an ve imandır. Osmanlı ruhu asırlarca bu manayı yaşatmıştır. Bedüzzaman'a göre sosyal hayatın dahilî ihtiyacından ileri gelen müsbet milliyet, yani mukaddes İslâmiyet milliyeti ve bu manada bir insanın milletini sevmesi, memleket dâhilinde karşılıklı yardımlaşmaya ve dayanışmaya sebeptir; menfaatli bir kuvvet temin eder; İslâm kardeşliğini daha ziyâde te'yid edecek bir vâsıta olur<sup>365</sup>. İslâmiyet'in ırkçılığı reddetmesi demek, kişinin mensup olduğu Müslüman milletini sevmemesi manasında değildir. Hz. Peygamber'in "Kişi milletini sever" manasındaki hadisi de böyle yorumlanmalıdır<sup>366</sup>. Bedüzzaman, müsbet milliyetçiliğin sınırlarını çok güzel tesbit etmiştir:

*Şu müsbet fikr-i milliyet, İslâmiyete hâdim olmalı, kale olmalı, zırhı olmalı; yerine geçmemeli. Çünkü İslâmiyet'in verdiği kardeşlik içinde bin uhuvvet var; âlem-i bekada ve âlem-i berzahta o uhuvvet bâki kalıyor. Onun için, uhuvvet-i milliye ne kadar da kavî olsa, onun bir perdesi hükmüne geçebilir. Yoksa onu onun yerine ikame etmek, aynı kalenin taşlarını kalenin içindeki elmas hazinesinin yerine koyup, o elmasları dışarı atmak nev'inden ahmakane bir cinayettir.*<sup>367</sup>

### **Buna Üç Tarihî Misal Zikretmek Gerekmektedir:**

**Birincisi:** Bedüzzaman Hazretleri, dipnot halinde açıkladığımız gibi, Prens Sabahattin ve onun adem-i merkezîyet fikirlerine karşı, tenkitler ihtiva eden bir makale kaleme almıştır. Bunu özetlemekte yarar görüyoruz. Zira Şükrü Hanioglu gibi değerli bir tarihçi bile bu konuda bazı yanlış kanaatler uyandırabilecek ifadeler kullanmıştır.<sup>368</sup>

<sup>364</sup> Mektûbât, sh. 312

<sup>365</sup> Mektûbât, sh. 309-310

<sup>366</sup> Hâkim, Müstedrek, c. III, sh. 131; Canan, İbrahim, Kur'an Ve Hadise Göre Âhîrzaman Fîtnesi Ve Anarşi, İstanbul 1982, sh. 223

<sup>367</sup> Mektûbât, sh. 309-310

<sup>368</sup> Şükrü Hanioglu, Bir siyasal düşünür olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, 1981, sh. 315; Konuyla alakalı adem-i merkezîyat aleyhinde bir makale için bkz. Tanin Gazetesi, Sayı: 217, 9 Mart 1909, sh. 1; Buxton, Charles Roden, Turkey in Revolution, New

*Hayat birlik ve beraberliktedir. Vatan evlatları arasında muhabbet-i millî, zerreler arasındaki câzibe gibi, bir yekûn teşkil ile birligimizi pekiştireceğinden ittihad ve muhabbet-i millî bağlarını sağlamlaştırmakla medeniyet suyuna ulaşacak ve farklı milletleri bir araya getireceğiz.*

*Hem de her milletin varlık sebebi olan millî âdetler, anadili ve fikir kabiliyetine uygun olarak hükümet teşebbüsâta başlamalı. Tâ ki medeniyet makinasını çalıştırabilelim. Yoksa bu milletin fertleri arasındaki maddi ve manevi bağları ayıracak adem-i merkezîyet fikri veyahud onun amcazâdesi olan ırka dayalı siyasî kûlüpler – zaten merkezden nefret var– istibdâd ciheti ile ve şiddetli mezhep ve etnik ayrılıklar nedeniyle birden bire merkezkaç kuvvete dönüşecek ve memleket dağılacaktır. Osmanlılık ve meşrûtiyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete ve sonra istiklâliyete ve sonra beylikler suretini giydiğinden rekabet duygusunun da etkisi, vahşet ve eşitsizlik mahsulü olan başkalarını yutmak duygusuyla tam bir keşmekeşi netice verecektir.*

*Bu öyle bir günah olur ki; hürriyetteki güzelliklerin ortaya koyduğu yararlarla tartılsa bu kötülük belki ağır gelecektir.*

*Eğitim seviyesi aynı olan Almanlar gibi medeni milletlerin elbisesi bizim boyumuza ya kısa veya uzun olacaktır. Zira seviyemiz bir değildir. Adem-i merkezîyet fikriyle veyahud onun kardeşi oğlu etnisiteye dayalı siyasî kulüpler sirayetüne yardım ve önüne menfezler, kapılar açmak, hikmete aykırıdır. Onüç asır evvel ölmüş asabiyet-i câhiliyeyi ihyâ ile fitneyi uyandırmak ve Asyânın mahall-i saadetimiz olan geleceğimizin cennetlerini cehenneme döndürmek, hamiyet ve uluvv-u cenablarına yakıştıramıyorum. Onun te'vili güzel, fikren sizi anlayabiliriz. Ama isti'dadımızla amelen tatbik edemeyiz. Tatbikine çok zaman lâzım. Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir.<sup>369</sup>*

**İkincisi:** Bir kısım araştırmacılar, Bedüzzaman'ın Cumhuriyetten önceki yıllarda Said-i Kürdî ünvanını kullandığını da ileri sürerek, onun doğuda bir Kürt devleti kurmak gayesiyle 1918'de tesis edilen *Kürt Te'âli Cemiyetinin* üyesi olduğunu ve bölücü faaliyetlerde bulunduğunu iddia ediyorlar.<sup>370</sup> Bu iddiaları hiçbir esasa dayanmadığını yapılacak kısa bir inceleme hemen ortaya koyacaktır.

Kürt Te'âli Cemiyetinin reisi olan Seyyid Abdülkadir'den gelen teklife verdiği şu cevap ise meseleyi kökünden halletmektedir:

York: Charles Scribner's Sons, 1909, sh. 212 vd.

<sup>369</sup> El Yazma Nutuk, İstanbul, 1323/1907, sh. 1; 15-17; Badıllı, Âsâr-ı Bedî'îyye, sh. 458 vd.

<sup>370</sup> Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasî Partiler, İstanbul, 1986, c. II, sh. 186 vd.

"Allah u Zülcelâl Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de "Öyle bir kavim getireceğim ki, onlar Allah'ı severler, Allah da onları sever buyurmuştur. Ben de bu beyan-ı ilahî karşısında düşündüm. Bu kavmin, bin yıldan beri âlem-i İslamın bayraktarlığını yapan Türk Milleti olduğunu anladım. Bu kahraman millete hizmet yerine ve 450 milyon (o zamanki İslam âleminin nüfusu) kardeş bedeline, birkaç akılsız kavmiyetçi (bir kısım kürtçü) kimsenin peşinden gitmem"<sup>371</sup>.

*İkincisi:* Bedüzzaman'la alakalı yanlış tesbit ve yorumlardan biri de, onun Şeyh Said ile karıştırılması veya en azından Şeyh Said isyanına destek vermiş olduğunun yayılmasıdır. Maalesef gerçekte uzaktan yakından alakası olmayan bu tesbit, güvenlik raporlarına yazıldığı gibi, vatanperver ilim adamlarının zihinlerine de yer etmiş durumdadır. Şeyh Said'in Bedüzzaman gibi bir dahiyi yanına almak isteği doğrudur; ancak bu büyük âlimin mezkûr teklif karşısında takındığı tavır, kasden yanlış aksettirilmiştir. Buyurun, Şeyh Said'e olan cevabımı beraber okuyalım:

"Türk Milleti, asırlardan beri İslamiyetin bayraktarlığını yapmıştır. Çok veliler yetiştirmiş ve şehitler vermiştir. Böyle bir milletin torunlarına kılıç çekilmez. Biz müslümanız, onlarla kardeşiz, kardeşi kardeşe çarpıştırmayınız. Bu şer'an câiz değildir. Kılıç, haricî düşmana karşı çekilir. Dâhilde kılıç kullanılmaz. Bu zamanda yegâne kurtuluş çaremiz, Kur'an ve iman hakikatlarıyla tenvir ve irşâd etmektir. En büyük düşmanımız olan cehaleti izale etmektir. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz. Zira akîm kalır. Bir kaç canı yüzünden binlerce kadın ve erkekler telef olabilir"<sup>372</sup>.

### **Bedüzzaman Yaşadığı Mutlakîyet, Meşrutîyet ve Cumhuriyet Dönemlerinde Her Halükârda Müsbet Hareketi Prensip Edinmiştir.**

Bedüzzaman, sadece nazariyat insanı değil, aynı zamanda üç devir görmüş yani mutlakîyet, meşrutîyet ve cumhuriyeti yaşamış bir tatbikat adamıdır. Kendi şahsî ubûdiyetini asla ihmâl etmediği gibi, başta Osmanlı Devleti ve daha sonra da Türkiye olmak üzere, bütün âlem-i İslamda ve hatta tüm dünyada meydana gelen siyasî ve sosyal hâdiseleri de İslamın ulvî düsturlarına göre değerlendiren ve tesbitini

<sup>371</sup> Şahiner, 228-229; Mülâkât, sh.38

<sup>372</sup> Şahiner, 268 vd.

islama göre yapan nâdide bir dava adamıdır. Zaman, hep onu haklı çıkarmış ve aksi fikirde olanları utandırmıştır. Şimdi tesbitlerinden bir iki misal verelim:

*Birincisi*, Bedüzzaman, sadece Osmanlı Devleti ve Türkiye'de değil, bütün âlem-i islamda, islama hizmet için müsbet hareketi müdafa'a eden nâdide şahsiyetlerdendir. Ona göre, Türkiye dar-ı islamdır ve İslam diyarı olan bir beldede, imana ve islama hizmet, ancak müsbet hareketle ve dahilî emniyet ve âsâyîşi asla zedelemeyen, bilakis teyid etmekle mümkündür. Son mektubundaki şu ifadeler, gerçekten enteresandır (özetle şöyle diyor):

*Bizim vazifemiz, müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Allah rızasını düşünerek sırf iman hizmetini yapmaktır, Allah'ın vazifesine karışmamaktır. Bizler asâyîşi nuhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde, her bir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz. ...Mesleğimizde kuvvet var, fakat bu kuvvet, asayîşi muhafaza etmek içindir. Kur'an'ın vaz' ettiği bu düstur ile, "Bir canî yüzünden, onun kardeşi, hânedanı, çoluk-çocuğu mes'ul olamaz". Bunun içindir ki, bütün hayatımda bütün kuvvetimle asayîşi muhafazaya çalışmışım. Bu kuvvet dahile karşı değil, ancak haricî tecavüze karşı kullanılabilir. Manevî cihadın en büyük şartı da, vazife-i ilahiyeye karışmamaktır ki, bizim vazifemiz hizmettir; netice Cenab-ı Hakk'a aittir; biz vazifemizi yapmakla mecbur ve mükellefiz. Haricî tecavüzlere karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı, çoluk-çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dâhilde ise öyle değildir. Dâhildeki hareket, müsbet bir şekilde menvî tahribata karşı menevî ihlâs sırrı ile hareket etmektir."<sup>373</sup>. Bedüzzaman'ı pasiflikle suçlayanlar, netice itibariyle onu takdir etmek mecburiyetinde kalmışlardır. 28 sene hapisshanedan hapisshaneyeye sürüldüğü ve defalarca merkezden görevli hâkimler tarafından haksız ithâmlarla yargılandığı halde, bırakımız devlete karşı cephe almayı, kendisini asılsız iddialarla idam talebiyle yargılayan savcıya beddua dahi etmemiştir. Bilindiği gibi, iki çeşit hareket vardır: Birincisi, rüzgarın hareketine benzer, gürültüsü-patırdısı çoktur, ancak müsbet ve faydalı bir neticesi yoktur. İkincisi ise, güneşin hareketidir ve sessiz sedasız gelir ise de, meyveleri ve faydaları nihayetsizdir. İşte Bedüzzaman manevî bir güneş olan islamiyeti temsil ettiğinden, ikinci tarz hareketi tercih etmiştir. Elini kelepçelemeye gelen güvenlik görevlisine dahi, kelepçede san'at var deyip ona iman dersi vermeye çalışmıştır. Neticeleri bugün ortadadır. Zira imanın karşısında küfrün beli kırılmıştır.*

<sup>373</sup> Emirdağ Lâhikası, II, sh. 213-214

*İkincisi*, Bedüzzaman, müslüman fertler ve cemâ'atler arasında birlik ve beraberliği sağlamak için ihlâs ve uhuvvet düsturları adı altında bütün cihânı birbirine bağlayacak islamın ulvî düsturlarını fevkalade mahâretle izah etmiştir. Ehl-i imanın çeşitli cema'atler halinde olmasını, bir ordudaki farklı bölük ve taburlara yahut bir çarşıdaki çeşitli mağazalarla veyahut da Kur'an bahçesinde dikilmiş farklı güllere ve meyve ağaçlarına benzeten Bedüzzaman, bu kardeşlik halinin muhafazası için hayatı boyunca gayret göstermiştir. 80 yıllık bir uzun ömür boyunca asla taviz vermediği bu düsturlardan bazılarını size de hatırlatmak istiyorum:

İkisi de müslüman ve ikisi de hak yolda olan ve hatta veliyullah olduğu bilinen iki ehl-i imanın nasıl birbirine düştüklerini izah için, şu hakikatı hatırlatmıştır:

*Ehl-i velâyet, gaybî olan şeyleri, bildirilmezse bilmezler. En büyük bir veli dahi, hasmının hakiki halini bilmedikleri için, haksız olarak mübâreze etmesini, cennetle müjdelenen aşere-i mübeşşere denilen sahabenin arasındaki muharebe gösteriyor. Demek iki veli, iki ehl-i hakikat, birbirini inkâr etmekle makamlarından sukut etmezler... Bu sırâ binâen "... öfkelerin yutanlar ve insanlardan sâdir olan kusurları af edenler..." mealindeki âyette mevcut olan uluvv-i cenâb düsturuna ittibâ etmek; avâm-ı müminînin şeyhlerine karşı olan hüsn-i zanlarını kırmamakla imanlarını sarsılmadan muhafaza etmek; ehl-i imanı haksız itirazlara karşı haklı, fakat zararlı mukabele ve hiddetlerinden kurtarmak ve din düşmanlarının iki hak grubun arasındaki husumetten istifade ederek, birinin silahıyla, itirazıyla ötekini cerhetmek ve ötekinin delilleriyle berikini çürütüp, ikisini de yere vurmak ve çürütmekten şiddetle kaçınmak icabetmektedir... Kısaca bu asırda ehl-i iman olan herkes kendini ma'zur biliyor ve ondan nizâ' çıkıyor. Müslümanların nizâ'ından ehl-i hak zarar ediyor ve ehl-i dalalet istifade ediyor"<sup>374</sup>.*

Uhuvvet düsturları adı altında şunları tesbit ediyor:

*"Sen mesleğini ve fikirlerini hak bildiğin vakit, "Mesleğim haktır veya daha güzeldir", demeye hakkın var. Fakat "Yalnız hak ve güzel olan, benim mesleğimdir", demeye hakkın yoktur. Her söylediğin hak olsun. Fakat, her hakkı söylemeye senin hakkın yoktur. Her dediğin doğru olmalı. Fakat, her doğruyu demek doğru değildir"<sup>375</sup>.*

<sup>374</sup> Kastasonu Lâhikası, 144

<sup>375</sup> Mektûbât, Uhuvvet Risâlesi.



*Kardeşlerim! Hastalığım pek şiddetli, belki pek yakında öleceğim veyahut bütün bütün konuşmaktan -bazan men'olduğum gibi- men' edileceğim. Onun için benim Nur âhret kardeş-lerim, ehven-üş şerr deyip bazı biçare yanlışların hatalarına hücum etmesinler. Daima müsbet hareket etsinler. Menfî hareket vazifemiz değil. Çünkü dâhilde hareket menfice olmaz. Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; ehven-üş şerr olarak bakınız. Daha a'zam-üş şerden kurtulmak için; onlara zararınız dokunmasın, onlara fa-ideniz dokunsun.*

*Hem dâhildeki cihad-ı manevî; manevî tahribata karşı çalışmaktır ki; maddî değil, manevî hizmetler lâzımdır. Onun için ehl-i siyasete karışmadığımız gibi, ehl-i siyaset de bizimle meşgul olmaya hiçbir hakları yok.*

*Meselâ: Bir parti bana binler vecihle sıkıntı verdiği halde, hattâ otuz senede hapisler de tazyikler de olduğu halde, hakkımı helâl ettim. Ve azablarına mukabil, o biçarelerin yüzde doksanbeşini tezyif ve itirazlara, zulümlere maruz kalmaktan kurtulmaya vesile oldum ki, لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَ âyeti hükmünce kabahat ancak yüzde beşe verildi. O aleyhimizdeki partinin şimdi hiçbir cihetle aleyhimizde şekvaya hakları yoktur.*

“Birbirleriyle boğuşanlar müsbet hareket edemezler.” sırınca birbiriyle mücadele halinde olanların her ikisi de zarar eder. Hâlbuki Kur'an-ı Kerim kurtuluşa erenler ve zararda olmayanlar olarak şunları tarif ediyor: “İman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (Onlar ziyanda değillerdir). Asr Suresi.”

## **Bediüzzaman'a Göre Siyaset, İspanyol Nezlesi Gibi Bir Hastalıktır; Meleği Şeytan ve Şeytanı Melek Gösterir**

Bu meseleyi anlatmak için Bediüzzaman Hazretlerinin İslâm âleminin kaderini tesbit eden bir cümlesini aktaracağız.

*Asya'da Âlem-i İslâm'da üç nur birbiri arkasında inkişafa başlıyor. Sizde birbiri üstünde üç zulmet inkişafa başlayacaktır. Şu perde-i müstebidane yırtılacak, takallüs edecek, ben de gelip burada medresemi yapacağım.<sup>376</sup>*

Eski Said'e göre, birinci nur ile iki mana kastedilmektedir. Eski Sa'îd döneminde bu nur Osmanlı Devletinin ve hilâfetin yeniden ihyâsı ve yukarıda anlattığımız manada siyâsî muvaffakiyetler olarak takdim edilmektedir. Ancak sonradan bakış açısının siyâsî olduğunu ve dar bir viziye sahip olduğunu ifade eden Bediüzzaman, bunun

<sup>376</sup> Tarihçe-i Hayat, sh. 78.

gerçek manasının bir nevi Medreset'üz-Zehrâ'yı da temsil eden ve sadece İslâm âlemini değil bütün insanlığı kuşatan *Risâle-i Nur* olduğunu açıklamıştır.

*Eski Sa'îd, Nur'un parlak hâsiyetinden gelen kuvvetli bir ümid ve tam teselli ile, siyâseti İslâmiyete âlet yaparak hararetle hürriyete çalışırken; diğer bir hiss-i kablelvuku' ile dehşetli ve lâdinî bir istibdâd-ı mutlakın geleceğini bir Hadis-i Şerîfin mânasından anlayıp, elli sene evvel haber vermiş. Sa'îdin teselli haberlerini, o istibdâd-ı mutlak yirmi beş sene bil'fiil tekzip edeceğini hissetmiş ve otuz senedenberi "Eûzü billahi mineşşeytani vessiyase" deyip siyâseti bırakmış, Yeni Sa'îd olmuştur.<sup>377</sup>*

*Bir nur görüyorum, istikbâle büyük ümitlerle bakıyorum diye, ehemmiyetli bir Kur'an hizmetinin vuku bulacağını haber veriyordu. Bir hiss-i kablelvuku' ile *Risâle-i Nur*'un şimdiki mânevî hizmeti Kur'aniye ve imaniyesini, o zamanlar siyâset âleminde olacak zannedip bütün kuvvetiyle İstanbul'da siyâseti; dine Kur'ana âlet ederek çalışıyordu.*

Konuyu Bedüzzaman'dan dinlemek daha yerinde olacaktır:

**BİRİNCİ NOKTA:** *Denilmiştir: "Ne için siyasetten çekildin? Hiç yanaşmıyorsun?"*

*Elcevab: Dokuz-on sene evveldeki Eski Said, bir miktar siyasete girdi. Belki siyaset vasıtasıyla dine ve ilme hizmet edeceğim diye beyhude yoruldu ve gördü ki; o yol meşuk ve müşkilâtli ve bana nisbeten fuzuliyane, hem en lüzumlu hizmete mani ve hatarlı bir yoldur. **Çoğu yalancılık ve bilmeyerek ecnebi parmağına âlet olmak ihtimali var. Hem siyasete giren, ya muvafık olur veya muhalif olur. Eğer muvafık olsa; madem memur ve meb'us değilim, o halde siyasetçilik bana fuzulî ve malayani bir şeydir. Bana ihtiyaç yok ki, beyhude karışayım. Eğer muhalif siyasete girsem, ya fikirle veya kuvvetle karışacağım. Eğer fikirle olsa, bana ihtiyaç yok.** Çünkü mesail tavazzuh etmiş, herkes benim gibi bilir. Beyhude çene çalmak manasızdır. Eğer kuvvet ile ve hâdisî çıkarmak ile muhalefet etsem, husulî meşuk bir maksad için binler günaha girmek ihtimali var. Birinin yüzünden çoklar belaya düşer. Hem on ihtimalden bir-iki ihtimale binaen günahlara girmek, masumları günaha atmak; vicdanım kabul etmiyor diye Eski Said, sigara ile beraber gazeteleri ve siyaseti ve sohbet-i dünyeviye-i siyasiyeyi terketti. Buna kat'î şahid, o vakitten beri sekiz senedir birtek gazete ne okudum ve ne dinledim. Okuduğumu ve dinlediğimi, biri çıksın söylesin. Halbuki sekiz sene evvel, günde belki sekiz gazete Eski Said okuyordu. Hem beş senedir bütün*

<sup>377</sup> Tarihçe-i Hayat, sh. 82.

dikkat ile benim halime nezaret ediliyor. Siyasetvari bir tereşşuh gören söylesin. Halbuki benim gibi asabî ve تَرَكَ الْجَبَلِ فِي الْحَيْلَةِ (Gerçek hile, hilesizliktir) düsturuyla, en büyük hileyi hilesizlikte bulan pervasız, alâkasız bir insanın, değil sekiz sene, sekiz gün bir fikri gizli kalmaz. Siyasete iştihası ve arzusu olsaydı; tedkikata, taharriyata lüzum bırakmayarak top güllesi gibi sadâ verecekti.

**İKİNCİ NOKTA:** Yeni Said ne için bu kadar şiddetle siyasetten tecennüb ediyor?

Elcevab: Milyarlar seneden ziyade olan hayat-ı ebediyeye çalışmasını ve kazanmasını; meşuk bir-iki sene hayat-ı dünyeviyeye lüzumsuz, fuzulî bir surette karışma ile feda etmemek için, hem en mühim, en lüzumlu, en saf ve en hakikatlı olan hizmet-i iman ve Kur'an için şiddetle siyasetten kaçıyor. Çünkü diyor: "Ben ihtiyar oluyorum, bundan sonra kaç sene yaşayacağımı bilmiyorum. Öyle ise bana en mühim iş, hayat-ı ebediyeye çalışmak lâzım geliyor. Hayat-ı ebediyeyi kazanmakta en birinci vasıta ve saadet-i ebediyenin anahtarı imandır; ona çalışmak lâzım geliyor. Fakat ilim itibariyle insanlara dahi bir menfaat dokundurmak için şer'an hizmete mükellef olduğundan, hizmet etmek isterim. Lâkin o hizmet, ya hayat-ı içtimaiye ve dünyeviyeye ait olacak; o ise elimden gelmez. Hem fırtınalı bir zamanda sağlam hizmet edilmez. Onun için o ciheti bırakıp, en mühim, en lüzumlu, en selâmetli olan imana hizmet cihetini tercih ettim. Kendi nefsimde kazandığım hakaik-i imaniyeyi ve nefsimde tecrübe ettiğim ma'nevî ilâçları, sair insanların eline geçmek için o kapıyı açık bırakıyorum. Belki Cenab-ı Hak bu hizmeti kabul eder ve eski günahıma keffaret yapar. Bu hizmete karşı şeytan-ı racîmden başka hiç kimsenin, - mü'min olsun kâfir olsun, siddik olsun zındık olsun- karşı gelmeye hakkı yoktur. Çünkü imansızlık başka şeylere benzemiyor. Zulümde, fıkta, kebirden birer menhus lezzet-i şeytaniye bulunabilir. Fakat imansızlıkta hiçbir cihet-i lezzet yok. Elem içinde elemdir, zulmet içinde zulmettir, azab içinde azabdır.

İşte böyle hadsiz bir hayat-ı ebediyeye çalışmayı ve iman gibi kudsi bir nura hizmeti bırakmak, ihtiyarlık zamanında lüzumsuz tehlikeli siyaset oyuncaklarına atılmak; benim gibi alâkasız ve yalnız ve eski günahlarına keffaret aramağa mecbur bir adamda ne kadar hilaf-ı akıldır, ne kadar hilaf-ı hikmettir, ne derece bir divaneliktir, divaneler de anlayabilirler.<sup>378</sup>

**Üçüncü Sualiniz:** Dünyanın siyasetine karşı ne için bu kadar lâkaydsın? Bu kadar safahat-ı âleme karşı tavrını hiç bozmuyorsun? Bu safahatı hoş mu görüyorsun? Veyahut korkuyor musun ki, sükût ediyorsun?

**Elcevab:** Kur'an-ı Hakîm'in hizmeti, beni şiddetli bir surette siyaset âleminde men'etti. Hattâ düşünmesini de bana unutturdu. Yoksa bütün sergüzeşt-i hayatım şahiddir ki, hak gördüğüm meslekte gitmeye karşı korku elimi tutup men' edememiş ve edemiyor. Hem neden korkum olacak? Dünya ile ecelimden başka bir alâkam yok. Çoluk çocuğumu düşüneneğim yok. Malımı düşüneneğim yok. Hânedânımın şerefini düşüneneğim yok. Riyakâr bir şöhret-i kâzibeden ibaret olan şan ü şeref-i dünyeviye'nin muhafazasına değil, kırılmasına yardım edene rahmet... Kaldı ecelim. O, Hâlık-ı Zülcelal'in elindedir. Kimin haddi var ki, vakti gelmeden ona ilişsin. Zâten izzetle mevdi, zilletle hayata tercih edenlerdeniz. Eski Said gibi birisi şöyle demiş:

وَ نَحْنُ أَنَا سٌ لَا تَوَسُّطَ بَيْنِنَا \* لَنَا الصَّدْرُ دُونَ الْعَالَمِينَ أَوْ الْقَبْرِ

(Biz öyle insanlarız ki, bir orta seviyemiz yoktur. Ya herşeyin üstünde, ya da kabirde oluruz) Belki hizmet-i Kur'an, beni hayat-ı içtimaiye-i siyasiye-i beşeriyeyi düşünmekten men' ediyor. Şöyle ki: Hayat-ı beşeriyeye bir yolculuktur. Şu zamanda, Kur'an'ın nuruyla gördüm ki, o yol bir bataklığa girdi. Mülevves ve ufûnetli bir çamur içinde kafil-i beşer düşe kalka gidiyor. Bir kısmı, selâmetli bir yolda gider. Bir kısmı, mümkün olduğu kadar çamurdan, bataklıktan kurtulmak için bazı vasıtaları bulmuş. Bir kısm-ı ekseri o ufûnetli, pis, çamurlu bataklık içinde karanlıkta gidiyor. Yüzde yirmisi sarhoşluk sebebiyle, o pis çamuru misk ü anber zannederek yüzüne gözüne bulaştırıyor, düşerek kalkarak gider, tâ boğulur. Yüzde sekseni ise, bataklığı anlar, ufûnetli, pis olduğunu hisseder, fakat mütehayyirdirler, selâmetli yolu göremiyorlar.

İşte bunlara karşı iki çare var:

**Birisi:** Topuz ile o sarhoş yirmisini ayıltmaktır.

**İkincisi:** Bir nur göstermekle mütehayyirlere selâmet yolunu irae etmektir.

Ben bakıyorum ki; yirmiyeye karşı seksen adam, elinde topuz tutuyor. Halbuki o biçare ve mütehayyir olan seksene karşı hakkıyla nur gösterilmiyor. Gösterilse de; bir elinde hem sopa, hem nur olduğu için emniyetsiz oluyor. Mütehayyir adam "Acaba nurla beni celbedip, topuzla dövmek mi istiyor?" diye telaş eder. Hem de bazan ârızalarla topuz kırıldığı vakit, nur dahi uçar veya söner.

İşte o bataklık ise, gafletkârane ve dalalet-pîşe olan sefihane hayat-ı içtimaiye-i beşeriyedir. O sarhoşlar, dalaletle telezzüz eden mütemerridlerdir. O mütehayyir olanlar, dalaletten nefret edenlerdir, fakat çıkamıyorlar; kurtulmak istiyorlar, yol bulamıyorlar, mütehayyir insanlardır. O topuzlar ise, siyaset cereyanlarıdır. O nurlar ise, hakaik-i Kur'aniyedir. Nura karşı kavga edilmez, ona karşı adavet edilmez. Sırf şeytan-ı racîmden başka ondan nefret eden olmaz. İşte ben de nur-u Kur'an'ı elde

*tutmak için "Eûzü billahi mineş-şeytani ves-siyase" deyip, siyaset topuzunu atarak, iki elim ile nura sarıldım. Gördüm ki: Siyaset cereyanlarında hem muvafıkta, hem muhalifte o nurların âşıkları var. Bütün siyaset cereyanlarının ve taraftarlıkların çok fevkinde ve onların garazkârane telakkiyatlarından müberra ve safi olan bir makamda verilen ders-i Kur'an ve gösterilen envâr-ı Kur'aniyeden hiçbir taraf ve hiçbir kısım çekinmemek ve itham etmemek gerektir. Meğer dinsizliği ve zındıkayı siyaset zannedip ona taraftarlık eden insan suretinde şeytanlar ola veya beşer kıyafetinde hayvanlar ola...*

*Elhamdülillah, siyasetten tecerrüd sebebiyle, Kur'an'ın elmas gibi hakikatlarını propaganda-i siyaset ithamı altında cam parçalarının kıymetine indirmedim. Belki gittikçe o elmaslar kıymetlerini her taifenin nazarında parlak bir tarzda ziyadeleştiriyor.*<sup>379</sup>

Bedüzzaman'ın hayatındaki bu gerçek ve hiç gizli-kapaklı tarafı olmıyan tutumunun, yani o sıralar Osmanlı Devleti'nin ıslâh ve bekasının, bazı siyasî ve idarî tedbirlerin alınmasına bağlı olduğu dönemlerde, bir mürşid-i ümmet olarak, kelâmında, tasavvufta ve daha İslâm'ın birçok mes'elelerinde olduğu gibi, siyaset ve içtimaiyyat sahasında da gösterdiği tecdid fikrini, ilgili siyaset ve idare adamlarına göstermekten ibaret olup, tedbir ve çareleri bilfiil şahsiyle ve kalemiyle, hür fikir içinde ve hiç bir engel tanımadan ifade ve beyan edegelmekte iken; hatta esaretten döndükten sonra dahi, ta 1921 yılı ortalarına kadar, eskisi gibi olmasa da, fakat yine bazı içtimai tedbirleri siyaset adamlarına telkin etmekte iken; 1921 yılı içerisinde birden bire o gibi faaliyetlerden vazgeçip dönmesi; ma'nevî, ruhî ve ahlâkî sahalardaki esas temel hizmetlere el atması; elbette ve herhalde ba'zı çevrelerin yorumladıkları gibi, fırsat bekleyen siyaset düşkünü bir politikacı tipinde gösterilmesi ve onun durumunu sadece mücerred bir particilik mefhumuna bağlamaları, hatta çok partili, tek partili sisteme uygulamaları, kanaatımızca pek büyük bir yanılığın ve hakikate nüfûz edememenin ifadesinden başka bir şey değildir.

Bedüzzaman için, bilhassa siyaseti terk ettiği günlerde -eğer haşa bir siyasî politikacı gibi bir insan olmuş olsaydı- ona birçok sahalara açıktı. Birçok işler de başarabilirdi. Amma 1950'den sonraki hayatında, Demokratlara karşı gösterdiği yaklaşım ve dostluğun hikmetlerine ve onlara acıyarak yaptığı ikazkâr nasihatlerinin ma'na ve maksadlarına inşaallah daha sonraki ciltlerde değineceğiz.<sup>380</sup>

<sup>379</sup> Mektûbât, sh. 48 vd.

<sup>380</sup> Badillî, Mufasssal Tarihçe, c. I, sh. 594-595.

## İstikbale Ait Tesbit ve Görüşlerini Zaman ve Hadiseler Tasdik Etmiştir

Bedüzzaman, sadece bir din âlimi değil, aynı zamanda bir mütefekkir ve dâhidir. Doğrudan doğruya Kur'an'dan alarak Risâle-i Nur adlı eserlerde muhtaçlara sunduğu hakikatler, sadece mazi ve hali değil, istikbali de aydınlatmıştır denilebilir. 20. asrın İslamiyet açısından meş'um olan suratı, onun ümitlerini ye'se çevirememiştir. En sıkıntılı günlerde dahi, herkes me'yûs iken o ümidini arttırarak devam ettirmiştir. "*Ümitvar olunuz! Şu istikbal inkılâbâtı içinde en yüksek gür sada, islamın sadası olacaktır*" diyerek haykırırken, âlem-i islamlarla alakalı hep müjdeli haberler vermiştir.

Amerikalı ilmî verilere dayanarak tespitlerde bulunan mütefekkirler ve siyaset adamları dahi Rusya'nın yıkılışına ve komunizmin çöküşüne ihtimal dahi vermezken, Bedüzzaman, komunizmin çökeceğini ve buna dayanan Rusya'nın yıkılacağını, 1910'da gittiği Tiflis'de Rus Polisine söylemiştir: Tiflis'deki Şeyh San'an tepesine çıkıp çevreyi seyreden Bedüzzaman'a Rus polisi sorar:

— Niye böyle dikkat ediyorsun?

*Bedüzzaman:* Medresemin planını çözüyorum. (Hatta talebesi Mustafa Sungur'a sen medresemin temellerini atacaksın diye sonradan müjdelemiştir).

*Rus Polisi:* Nerelisin?

*Bedüzzaman:* Bitlis'liyim.

*Rus Polisi:* Bu Tiflis'dir?

*Bedüzzaman:* Bitlis, Tiflis birbirinin kardeşidir. (Gerçekten 1990 yılında kardeş şehir ilan edilmiştir).

*Rus Polisi:* Ne demek?

*Bedüzzaman:* Asya'da birbiri arkasında üç nur inkişafa başlıyor. Sizde biri biri üstünde üç zulmet inkişafa başlayacaktır. Şu istibdat perdesi yırtılacak, ben de gelip burada medresemi yapacağım. (Gerçekten Çarlığın yakılışı birinci zulmet, komunizmin gelişi ikinci zulmet ve komunizmin çöküp Rusya'nın yıkılışı da üçüncü zulmetin inkişafıdır).

*Rus Polisi:* Heyhât! Şaşarım senin ümidine!

*Bedüzzaman:* Ben de şaşarım senin aklına! Bu kışın devamına ihtimal verebilir misin? Her kışın bir baharı, her gecenin bir nehârı vardır.

*Rus Polisi:* İslam parça parça olmuş?

*Bedüzzaman:* Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, İslam'ın kabiliyetli bir veledidir; İngiliz mekteb-i idadisinde çalışıyor (Bilindiği gibi kısa zamanda ve diplomatik yolla istiklaline kavuşmuş ve Pakistan doğmuştur). Mısır, İslam'ın zeki bir mahdumudur; İngiliz mekteb-i mülkiyesinden ders alıyor (Bilindiği gibi o zaman işgal altında olan Mısır İngiliz istilasından diplomatik yolla kurtulmuştur). Kafkas ve Türkistan, İslam'ın iki bahadır oğullarıdır. Rus mekteb-i harbiyesinde talim ediyorlar... (Açıkça bunların istiklalini az da olsa silah zoruyla alacağı belirtiliyor). Yahu şu asilzade evlad, diplomalarını aldıktan sonra, her biri bir kıt'anın başına geçecektir"<sup>381</sup>. Gerçekten o günler gelmiştir ve yakında Rusya'da bir düzine Müslüman Türk devleti doğacaktır.

## **Müslümanlara Altın Tavsiyeleri ve Dokuz Hayat Düsturu**

Bedüzzaman, altın tavsiyelerde bulunmuştur:

*Kur'an-ı Azîmüştan'ın hürmetine ve alâka-i Kur'aniyenizin hakkına ve imana hizmetinizin şerefine, çabuk bu dehşetli, zahiren küçücük fakat vaziyetimizin nezaketine binaen pek elîm ve feci' ve bizi mahva çalışan gizli münafıklara büyük bir yardım olan birbirinden küsmekten ve baruta ateş atmak hükmündeki gücünmekten vazgeçiniz ve geçiriniz. Yoksa bir dirhem şahsî hak yüzünden, bizlere ve hizmet-i Kur'aniyeye ve imaniyeye yüz batman zarar gelmesi -şimdilik- ihtimali pek kavîdir. Şualar ( 512 )*

*Ehadîs-i şerifede gelmiş ki: Âhîrzamanın Süfyan ve Deccal gibi nîfak ve zındıka başına geçecek eşhas-ı müdhişe-i muzırraları, İslâm'ın ve beşerin hırs ve şikakından istifade ederek az bir kuvvetle nev'-i beşeri herc ü merc eder ve koca Âlem-i İslâmî esaret altına alır.*

<sup>381</sup> Tarihçe-i Hayat, sh.72-73

*Ey ehl-i iman! Zillet içinde esaret altına girmemek isterseniz, aklınızı başınıza alınız! İhtilafınızdan istifade eden zalimlere karşı* **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ** *kal'a-i kudsiyesi içine giriniz; tahassun ediniz. Yoksa ne hayatınızı muhafaza ve ne de hukukunuzu müdafaa edebilirsiniz. Malûmdur ki; iki kahraman birbiriyle boğuşurken; bir çocuk, ikisini de döğebilir. Bir mizanda iki dağ birbirine karşı müvazenede bulunsa; bir küçük taş, müvazenelerini bozup onlarla oynayabilir; birini yukarı, birini aşağı indirir. İşte ey ehl-i iman! İhtiraslarınızdan ve husumetkârane tarafgirliklerinizden kuvvetiniz hiçe iner, az bir kuvvetle ezilebilirsiniz. Hayat-ı içtimaiyenizle alâkanız varsa, **كَالْمُؤْمِنِينَ الْمَرْصُوصِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا** düstur-u âliyyeyi düstur-u hayat yapınız, sefalet-i dünyeviyeden ve şekavet-i uhreviyeden kurtulunuz!.. Mektubat (269 – 270).*

Dokuz hayat düsturları ise şöyle özetlenebilir:

- 1 - Müsbet hareket etmektir ki; yani kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin; onlarla meşgul olmasın.
- 2 - Belki daire-i İslâmiyet içinde hangi meşrebde olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabita-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek...
- 3 - Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise: "Mesleğim haklıdır yahud daha güzeldir" diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini îma eden, "Hak yalnız benim mesleğimdir" veyahut "Güzel benim meşrebimdir" diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.
- 4 - Ve ehl-i hakla ittifak, tevfik-i İlahînin bir sebebi ve diyanetteki izzetin bir medarı olduğunu düşünmekle...
- 5 - Hem ehl-i dalalet ve haksızlık -tesanüd sebebiyle- cemaat suretindeki kuvvetli bir şahs-ı manevînin dehasıyla hücumu zamanında; o şahs-ı manevîye karşı, en kuvvetli ferdî olan mukavemetin mağlub düştüğünü anlayıp ehl-i hak tarafındaki ittifak ile bir şahs-ı manevî çıkarıp o müdhiş şahs-ı manevî-i dalalete karşı, hakkaniyeti muhafaza ettirmek.
- 6 - Ve hakkı, bâtilin savletinden kurtarmak için...
- 7 - Nefsini ve enaniyetini
- 8 - Ve yanlış düşündüğü izzetini
- 9 - Ve ehemmiyetsiz rekabetkârane hissiyatını terketmekle ihlası kazanır, vazifesini hakkıyla îfa eder.